

LŐRINCZNÉ DR. BENCZE EDIT*

POLITIKAI STRATÉGIÁK, AVAGY A HORVÁT VÁLASZTÁSI RENDSZER VÁLTOZÁSAI

POLITICAL STRATEGIES, OR CHANGES IN THE STRUCTURE OF THE CROATIAN ELECTORAL SYSTEM

ABSTRACT

In the independent Croatia elections are among the most important political processes, hence they are the central elements of the whole transition. The importance of elections has increased the importance of electoral systems as institutional forms of arranging elections, and they became main constitutional arrangements of the new democratic country. There have been no any new democracies in Central and Eastern Europe with such frequent and radical changes of electoral systems in the first decade after political changes. In the entire transitional region there has been no country that in ten years carried out three big, electoral reforms. In ten years, all the central models of the electoral systems for the first chamber of the Parliament have been remoulded: the absolute majority system (1990), the segmented system with the equal ratio of direct and closed list seats (1992), the segmented system with the preponderant share of the closed list seats (1995) and the proportional representation (2000).

1. Bevezetés

Horvátország – akárcsak a régió többi országa – rendszerváltó állam volt, amely nem rendelkezett demokratikus hagyományokkal és ahol a demokratikus intézményrendszer nem alakulhatott ki az átalakulást megelőző időszakban. A kilencvenes években elindult és meglehetősen hosszúra nyúló demokráciaépítés folyamata¹ a második Jugoszlávia diktatórikus berendezkedése miatt ennek következtében nem organikus fejlődés eredménye volt, ellenkezőleg egy megszakított történelmi fejlődés, egy hosszú diktatúra után² valósult meg. A mintát a nyugati demokráciák adták, ezért a demokráciaépítést mintakövetőnek tekinthetjük, nyugati demokráciaelemek alkalmazásával valósult meg. Ennek következtében az államot az alkalmazott demokráciák közé sorolhatjuk, s ezen politikai kategórián belül is az elkötelezett demokráciák sorába tartozik. Mint ilyen ország a demokrácia kiépítése top-down, felülről és kívülről irányított folyamatként realizálódott, melyben a politikai elit meghatározó szerepet játszott, s ezért az alulról szerveződő kezdeményezések nem valósulhattak meg, a társadalom jelentős csoportjai, a civil szervezetek kimaradtak a demokratikus intézményrendszer kialakításának folyamatából. Ezért aztán a demokratikus intézményeket és normákat csak részlegesen vezették be, a demokratikus intézményekről alkotott elképzelések és retorika számos esetben eltér a tényleges megvalósulás során kialakított rendszertől és annak működésétől.³ Megterhelte a rendszerváltó folyamatokat a függetlenség kikiáltásához kapcsolódó állam- és nemzetépítés folyamata is,⁴ az ezt támogató új nacionalizmus, mely nacionalista és autoriter erőket juttatott hatalomra, továbbá az elhúzódó polgárháború és a területi integráció.

* Lőrinczné dr. Bencze Edit PhD, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola Társadalom- és Bölcsészettudományi Intézet, igazgató.

2. Gyors átalakulás elhalasztott konszolidáció

Az állam rendszerváltás előtti demokráciahiányának öröksége⁵ rányomta bélyegét a kilencvenes évek történéseire is, és az autoriter elemek hosszú időre konzerválódtak a látszólagos demokrácia és szabad választások álarca mögé bújva. Ennek következtében a demokratikus Horvátország megteremtésének fő jellemzője a gyors átalakulás és elhalasztott konszolidáció.⁶

A gyors átalakulást jól tükrözi, hogy az első nem kommunista párt létrejötté⁷ – 1989. június – és az első többpárti szabad választások között egy év sem telt el. Még rövidebb időtartammal számolhatunk, ha a változásokban meghatározó szerepet játszó Horvát Kommunista Párt 1989. decemberi döntésétől – mely lehetővé tette a többpárti választások megtartását – számítjuk a rendszerváltás első lépését, mely után rendkívüli gyorsasággal követték egymást a politikai átalakulást támogató események. Így a következő év elején, 1990. január 14-én a belső nyomás és a nemzetközi politikában bekövetkező változások hatására a Jugoszláv Kommunista Szövetség rendkívüli kongresszusán teret engedve a pluralizmusnak feloszlatta magát. Ezzel ténylegesen megnyílt a történelmi lehetőség Horvátország előtt is a demokratikus átalakításra, így a szábor döntést hozott a többpártrendszer működéséről, 1990. február 17-én elfogadta az önálló államisághoz nélkülözhetetlen Jugoszláviától örökölt alkotmány módosítását és az új választási törvényt, mely intézkedésekkel válaszolt azon kihívásra, hogyan lehet egy nem demokratikus politikai berendezkedés közepette demokratikus választásokat tartani. S ezen történelmi lépés után két hónappal, 1990. április 22–23-án és május 6–7-én sor került az első független és szabad választásokra is, ahol az idő rendkívüli rövidsége ellenére is 33 párt, illetve 16 különböző politikai szervezet, egyesület vett részt, azonban ezek közül csupán kilenc párt és számos független képviselő került be a parlamentbe.⁸

A sietség oka, hogy az első, szabad választások a diktatúrából a demokratikus rendszerbe vezető átmenet első lépéseinek tekinthetők, és ezek voltak az előfeltételei egyrészt a demokratikus politikai intézmények (parlament, kormányzat, pártrendszer) létrehozásának, másrészt a nemzeti, illetve kormányzati intézményrendszer (hadsereg, diplomáciai képviseletek) megteremtésének is. Mivel az ország az első választások során még nem nyerte el a függetlenségét, ebből adódóan ezek a választások nem tekinthetők a klasszikus értelemben vett szabad és demokratikus, illetve alapító választásoknak. Ez a jelenség nem egyedül, tipikusan a nyugat-balkáni államok esetében figyelhető meg és nem volt jellemző a többi rendszerváltó kelet-európai szocialista országra, amelyekben az első, az ún. alapító választásokra csak a függetlenség elnyerését követően került sor.⁹

A gyors átalakulást támasztja alá az is, hogy a többpárti választások megtartásának eldöntése és az új alkotmány megjelenése között is mindössze egy év telt el, s az elkövetkezendő két és fél év során az alkotmány alapján megszerveződött az összes demokratikus intézmény, létrejöttek a horvát politikai pártok és kikristályosodott a pártrendszer. Mindezek alapján úgy tűnhet, hogy a horvát rendszerváltás meglehetősen gyorsan és problémamentesen ment végbe, valójában azonban sok esetben csak a külsőségekben történt meg az átalakulás, a konszolidáció elmaradt, vagy elhúzódott. A horvát demokráciaépítés meghatározó eleme a társadalmi konszenzus hiánya, és az átalakulás felgyorsítása érdekében az egyeztetés és egyetértés kialakítása a fő politikai döntéshozók között elmaradt. Ezt kiválóan alátámasztják a horvát választási rendszer változásai, amelyek egyértelműen a kormányzópárt érdekeinek és számításainak megfelelően kerültek bevezetésre és állandó ellentétet szült a HDZ és az ellenzék között, utóbbi megkérdőjelezve a horvát demokrácia legitimitását. Még nagyobb probléma, hogy a társadalomban is hamarosan bekövetkezett a politikától való elfordulás, a választópolgárok úgy érezték, hogy a választásoknak nincs demokrácia-alkító ereje, a választások csupán a hatalmat gyakorlók fegyvere, melyet saját hatalmuk megőrzésére vetnek be.

Az 1990 tavaszán lezajló első, szabad, kétfordulós többpárti választások¹⁰ de facto megteremtették a független és demokratikus Horvátországot, habár az egész választási folyamat erősen hasonlított a szocializmusban kialakított rendszerre, amely figyelmen kívül hagyta az általános és egyenlő választójog modern, demokratikus követelményeit.¹¹ Igaz, hogy az alkotmány módosításával sikerült bevezetni a többpártrendszert¹² és a képviselők közvetett választását, de alapvetően mindez nem változtatott a választójog egyenlőtlenségén és a múltból örökölt parlament bonyolult összetételén, melyet csak az 1990. december 22-én elfogadásra került új horvát alkotmány valósított meg.¹³

Az 1990. évi alkotmány pontosan rögzítette a választójog kérdését, bevezette az általános és egységes választójogot, előírta a szabad, közvetlen, titkos és személyes jellegű választásokat. Kimondta, hogy a parlamenti választások napjának kiírása a köztársasági elnök hatáskörébe tartozik, s az időpont kijelölése úgy történik, hogy a képviselők megbízási idejének lejárta előtt 60 napos határidőn belül megtörténjenek a választások. Az alaptörvény kimondta azt is, hogy a választási eredmények kihirdetése után 20 napon belül össze kell ülnie az új Képviselőháznak.¹⁴

A parlamenti választások megtartásának szabályairól a választási törvény rendelkezik, mely a Horvát Köztársaságban több módosításon ment keresztül. Összehasonlításképpen, nem volt még egy olyan rendszerváltó közép- és kelet-európai állam, ahol ilyen gyakran és radikálisan megváltoztatták volna a választási rendszert a demokráciaépítés első évtizedében. Az egész régiót figyelembe véve nem találunk másik olyan államot, ahol tíz év alatt három teljesen különböző választási rendszert bevezető reformra került volna sor (1990, 1992, 2000). Egyetlen államban sem váltotta egymást a többségi választási, a többségi és arányos választási rendszer kombinációjaként létrejövő vegyes (kétszavazatos) és az arányos választási rendszer. A térség új konszolidált demokráciáiban (Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Észtország, Szlovénia) és az ezektől kissé lemaradó, de ezen demokráciák nyomdokaiban járó (Szlovákia, Románia) államokban az átalakulás első évtizedében a rendszerváltáskor kialakított választási rendszer maradt életben, azon csak kisebb strukturális és technikai változtatásokat hajtottak végre. Mindezen államok azonnal az arányos választások mellett tették le voksukat, s egyedül Magyarország alakította ki a kompenzációs rendszert. A többi rendszerváltó országban¹⁵ az első évtizedben mindössze egyszer változtatták meg a választási szisztémát, amikor is a többségi helyett bevezették az arányos rendszert (Lettország, Moldávia), vagy a vegyes választási struktúrát (Albánia, Litvánia, Macedónia, Ukrajna, Oroszország), illetve a vegyes rendszert váltották fel az arányossal (Bulgária, Jugoszlávia).¹⁶

1. táblázat A választási rendszer változásai Horvátországban 1990 és 2000 között

Table 1 Changes of the electoral system in Croatia 1990–2000

év	választási rendszer	létszám	választókerület		jelölés	szavazás	a mandátumok megszerzésének módja
			szám	mandátum			
1990	abszolút többségi	80	80	1	jelölt	egy	első forduló: abszolút többség és 7%-os választási küszöb, 2. fordulóban relatív többség,
1992	vegyes	60	60	1	jelölt	kettő	relatív többség, 3%-os választási küszöb, D'Hondt módszer
		60	1	60	zárt pártlista		
1995	vegyes	28	28	1	jelölt	kettő	relatív többség, egy párt esetén 5%-os, 2 párt koalíciója esetén 8%-os, 3 vagy több párt koalíciója esetén 11%-os választási küszöb, D'Hondt módszer
		80	1	80	zárt pártlista		
2000	arányos	140	10	14	zárt pártlista	listás	5%-os választási küszöb; D'Hondt módszer

Forrás: Kasapović, Mirjana (2000): Electoral Politics in Croatia 1990 – 2000.

Politička misao, Vol. XXXVII, (2000), No. 5, pp. 13.

3. A választási rendszer változásai

Az 1990. évi választási törvény bevezette a kétfordulós többségi választási rendszert, mely a horvát parlament mindhárom kamarájában érvényesült. Az idő rövideje miatt a horvát parlament, háromkamarás összetételében ugyanis nem történtek változtatások, s a törvényhozásnak ez a speciális jugoszláv felépítése nehezen volt összeegyeztethető az új, demokratikus többpárti parlamenti struktúrával. A parlament a 80 tagú Társadalmi–Politikai Tanácsból, a 116 tagú Önkormányzati Tanácsból és végül a 160 tagú Termelési Tanácsból tevődött össze.¹⁷ Mindegyik Tanácsba különböző választói elvek alapján kerültek be a jelöltek. Ezek közül az elsőben a tényleges klasszikus területi–képviseleti elv szerint történt a választás, a másodikban a területi önkormányzati képviselők szerint, míg a harmadikban a gazdálkodó egységek alapján.

A horvát választási rendszer modelljéül az 1986-os francia abszolút többségi választási rendszer szolgált. Ez egyéni választókerületi rendszert jelentett, mely szerint mindegyik választókerületben egy képviselőt választottak meg, vagyis ún. egymandátumos választókerületet hoztak létre. A képviselőket két fordulóban választották meg. Az első fordulóban a győzelemhez abszolút többség megszerzésére, illetve a választókerület szavazatainak legalább egyharmadára volt szükség, de az első forduló a jelöltek nagy száma következtében igen kevés esetben volt sikeres. Ezért két hét elteltével második fordulóra került sor, amelyen csak azok a jelöltek vehettek részt, akik az első során a szavazatok legalább 7%-át megszerezték. Itt a győzelemhez már a relatív többség is elegendőnek bizonyult, ami annyit jelentett, hogy a választókerületben leadott szavazatok közül a legtöbbet megszerzett jelölt lett a képviselő, attól függetlenül, hogy elérte-e az abszolút többséget.¹⁸

Az 1990 decemberében megjelenő horvát alkotmány jelentős változást eredményezett az 1974. évi alaptörvény által létrehozott parlament struktúrájában, ugyanis a korábban háromkamarás parlament szerkezete kétkamarássá változott. A szábornak ez az új kétkamarás felépítése – mely egészen a 2001-es alkotmány módosításig állt fenn – már hasonló volt a nyugat-európai államokéhoz. Az első kamara az Alsóház volt, más néven a Képviselőház (Zastupnički Dom), a második pedig a Felsőház, a Zsupánságok Háza (Županski Dom). Ezek közül a törvényhozás szempontjából a Képviselőház volt fontos, hiszen ez ellenőrizte a kormányt, valamint hagyta jóvá a költségvetést, létszámát tekintve minimum 100, maximum 160 tagja lehetett. A Zsupánságok Házát, az országgyűlés második kamaráját, mint regionális képviseleti szervet hozták létre, melynek tagjait közvetlenül választották meg. A 21 horvát megye mindegyikéből három képviselőt arányos rendszer alapján választottak meg, attól függetlenül, hogy milyen népességszámmal rendelkezett a megye. A Felsőház további öt tagját a köztársasági elnök nevezte ki, így a parlament eme házának tehát 68 tagja volt összesen. A Zsupánságok Háza alapvetően tanácsadó és ellenőrző funkciót töltött be, melynek feladatai közé tartozott a törvényjavaslatok megvitatása, továbbá törvényhozási esetekben véleményt is nyilváníthatott és az Alsóház törvényhozását megvétózhatta és elnapolhatta. Ha ez bekövetkezett a Képviselőház köteles volt újragondolni a megvétózott törvényt, amit viszont az egész ház abszolút többségével tudtak csak elfogadtatni. Az intézmény jelölte ki továbbá az Alkotmánybíróság, valamint a Legfelsőbb Bíróság tagjait is.¹⁹

1992. április 9-én a horvát parlament új választási törvényt fogadott el,²⁰ melynek értelmében az 1992-es és az 1995-ös választásokon a többségi és az arányos választási rendszer kombinációjaként létrejövő vegyes (kétszavazatos) választási rendszert alkalmazták.²¹ Ennek alapján a szavazók az egyéni választókerületekben induló jelöltek mellett a pártok által összeállított pártlistára is leadhatták voksukat.

Az új választójogi törvény, valamint a HDZ és az ellenzék kompromisszumos megállapodása következtében 1992-ben a horvát szabort vegyes választási rendszer alapján választották

meg. ami annyit jelentett, hogy a Képviselőház 120 tagja közül 60-at arányosan, pártlistás rendszerben, míg a másik 60-at egyszerű, relatív többséggel, egyéni választókerületekben.

Az új horvát választási törvény értelmében négyféleképpen lehetett mandátumhoz jutni a Képviselőházban. Először is 60 mandátumot a politikai pártok között osztottak szét a nemzeti pártlistára leadott szavazatok alapján. Ez 1992-ben összesen 17 listát jelentett, s a 16 pártlista mellett felállt egy három regionális pártból álló koalíciós lista is. A bekerüléshez azonban 3%-os választási küszöböt határoztak meg, amelynek csupán hét pártlista tudott megfelelni, ebből adódóan a 60 mandátum ezen hét párt között került szétosztásra a D'Hondt számítási módszer^{22,23} alkalmazásával.

A mandátumszerzés második lehetőségeként 60 mandátumot a relatív többségi rendszer keretében lehetett szerezni. Eszerint a mandátum megszerzéséhez arra volt szükség, hogy a választás első fordulójában, a 60 választókerület egyikében megnyerjék a szavazatok relatív többségét. Minden választópolgár tehát két szavazattal rendelkezett a választásokon, amelyek közül az egyiket a pártlistára, míg a másikat a saját választókerületének valamely képviselőjére adhatta le.

A mandátumszerzés harmadik lehetősége a szerb kisebbség képviselői számára volt fenntartva. Az 1990-es, első választások alkalmával még nem esett szó az ország területén élő kisebbségek parlamenti képviselőinek biztosításáról, ugyanakkor az 1990 decemberében elfogadott új alkotmány egyértelműen rendelkezett a Horvátországban élő nemzeti kisebbségek és közösségek védelméről. A Horvát Köztársaság Alkotmánya kimondja, hogy „a Horvát Köztársaság, mint a horvát nép nemzeti állama és az őshonos nemzeti kisebbségek, a szerbek, csehek, szlovákok, olaszok, magyarok zsidók, németek, osztrákok, ukránok, ruszinok és mások, akiknek a horvát nemzetiségű állampolgárokkal együtt biztosított az egyenjogúság és nemzeti jogaik megvalósulása, az ENSZ és a szabad világ országainak demokratikus elveivel összhangban”.²⁴ Mivel ezek a közösségek nem tudták magukat arányosan képviseltetni a parlamentben, ezért az 1992. évi új választási törvény 10. §-a szerint azon nemzeti kisebbségek, amelyek száma az 1981. évi népszámlálás alapján a népesség több mint 8%-át tette ki, számarányuknak megfelelően képviselthették magukat a szaborban. Mivel a szerbek a lakosság 11,5%-át alkották, így 13 mandátumra lettek jogosultak. A 13 szerb nemzeti képviselőt pártlistákról választották meg, figyelmen kívül hagyva a 3%-os választói küszöböt. Így az 1992-ben összeült parlament a választójogi törvény 22. §-a alapján a 124 férőhely mellett a 13 szerb és 1 zsidó képviselővel összesen 138 tagú volt.

Végül az utolsó, negyedik lehetőség, hogy az alkotmányos törvényi szabályozás szerint a Horvátországban élő nemzeti kisebbségeknek (amely az ott élő lakosság kevesebb, mint 8%-át tették ki) joguk volt arra, hogy maximum öt képviselőjükkel bekerüljenek a Képviselőházba. Az öt képviselő közül négyet négy választókerületben (a magyar; a cseh és szlovák; a német és az osztrák; és az olasz kisebbségi választókerületben) közvetett választással választották meg, az ötödik mandátumot pedig az Alkotmánybíróság döntése alapján a Horvát Szociálliberális Párt nemzeti listáján szereplő zsidók jelöltjének adták. Mindezek alapján az Alsóház, vagyis a Képviselőház 1992-ben 138 tagúra bővült.²⁵

Az ellenzék tiltakozása ellenére a HDZ – ismét saját érdekeinek megfelelően, alig egy hónappal a képviselőházi választások előtt, 1995. szeptember 18-án – megváltoztatta a választási szabályokat.²⁶ Meghagyta a vegyes választási rendszert, ugyanakkor változtatásokat eszközölt a szabor létszámát, a szerb kisebbség és a diaszpórában élők képviselőit, továbbá a választókerületek számát illetően. Az ellenzék nem tudott érvényt szerezni tiltakozásának, mivel az új választási törvény teljes mértékben megfelelt a horvát alkotmány előírásának – mely szerint a parlamentnek legalább 100, legfeljebb 160 tagja lehet – hiszen 127²⁷ főben maximalizálta a parlamenti képviselők számát.²⁸

A választási törvény alapján ezen a választáson is többféleképpen lehetett mandátumhoz jutni. Először is 80 mandátumot (13. §) az arányos-pártlista szerint osztottak szét azon pártok között, amelyek elérték az 5%-os választási küszöbhatárt. Az 5%-os küszöbérték két párt egyesülése esetén 8%-ra, míg a kettőnél több pártot tömörítő koalíció esetében pedig 11%-ra növekedett (13. §). A választási küszöb értékének módosítása további előnyt biztosított a domináns pozícióban lévő HDZ számára, melynek fő célja továbbra is az ellenzék megosztottságának fenntartása volt. (A gyakorlatban viszont ennek az értéknek változtatása nem igazán jelentett akadályt a különböző nézeteket valló pártok számára, hogy a választásokra saját koalíciót hozzanak létre.)

A pártlistán megszerezhető 80 mandátum mellett 32 mandátumot (12. §) – a korábbi 60 helyett – a képviselők továbbra is egyéni körzetekben, egy fordulóban, a szavazatok relatív többségével szerezhettek meg, mely megmérettetésen összesen 175 jelölt²⁹ indult.³⁰ A mandátumszerzés harmadik lehetősége az alkotmányból eredően a nemzeti vagy etnikai kisebbség számára volt fenntartva. A nemzetiségek esetében nagyon jelentős változás, hogy a szerbek képviselétét a korábbi 13-ról 3-ra (27. §) csökkentették.³¹

Végül a mandátumszerzés utolsó, de alapjában véve teljesen új lehetősége volt, hogy automatikusan 12 parlamenti helyet biztosítottak a horvát diaszpóra (14. §)³² számára, amely így felülreprezentáltságot élvezhetett az ország területén élő nemzeti kisebbséghez képest. A mandátumszerzés e megoldása az ellenzék jogos tiltakozását váltotta ki, mert így olyanok dönthettek a parlamenti helyek 10%-ának az elosztásáról, akik tulajdonképpen nem vettek részt az ország politikai életében. A változtatást ért kritikák jogosságát igazolja az a disszonancia, mely szerint az emigráns horvátoknak 12, míg a horvátországi szerbeknek három hely jutott a parlamentben. Ez a megoldás is egyértelműen a HDZ számára kedvezett, mivel a Bosznia–Hercegovina területén élő horvátok támogatásával magukénak tudhatták ezeket a helyeket.³³

A 2000-es év fordulópontot jelentett a horvát parlamenti demokrácia megteremtésében, s Franjo Tuđman halálával elhárult az akadály ennek kiépítésére. A 2000. évi januári parlamenti választásokat teljesen új – az 1999. október 29-én elfogadott – választási törvény³⁴ szerint tartották meg. Az új rendelkezés alapján a korábbi választásokon érvényben lévő vegyes választási rendszer helyett az arányos rendszert vezették be. Az egyéni választókerületek számát a korábbi 29-ről tízre csökkentették, amelyek mindegyikében 14 mandátum megszerzésére volt lehetőségük az 5%-os választói küszöböt elért jelölteknek.

Az új választási törvény az országban élő kisebbségek számára, beleértve a szerbeket is, öt mandátumot biztosított a Képviselőházban (16. §), akik külön, a 12. választókerületben kerültek megválasztásra. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a szerb kisebbség számára fenntartott parlamenti helyek számát az előző választásokhoz képest tovább csökkentették, s már csak egy mandátummal rendelkeztek, a többi etnikai kisebbség számára pedig négy mandátumot biztosítottak. A szerbek mellett a magyar és az olasz kisebbség rendelkezett még egy hellyel, a cseh és szlovák nemzetiség együttesen eggyel, míg az osztrák, a német, a ruszin, az ukrán és zsidó kisebbség egy csoportot alkotva szintén egy férőhelyet tudhatott magáénak (17. §).

Ami pedig a horvát diaszpórát illeti – ők alkották a 11. választókerületet –, szintén jelentős változás történt a mandátumok eloszlása terén. A diaszpórát érintő heves viták és kritikák ellenére az ellenzéknek nem sikerült megszüntetnie a külföldön élő horvátok számára fenntartott mandátumokat, csupán csökkenteni tudták azt. Az 1999. évi választási törvény alapján az 10 választókerület érvényes szavazatainak számát elosztották a megválasztható 140 képviselői hellyel, majd a diaszpóra kerületének érvényes szavazatait elosztották ezzel a számmal. Az így kapott eredmény adta ki a diaszpóra mandátumainak számát (44. §).³⁵ Ez a 2000. évi választásokon 6 lett, ami az 1995-ös 12 főhöz képest felére csökkentette a diaszpóra képviselétét.³⁶

2. táblázat. A választókerületek mandátumai és a szabor nagysága (2000–2015)

Table 2. Districts and assembly size (2000–2015)

	2000	2003	2007	2011	2015
1.	14	14	14	14	14
2.	14	14	14	14	14
3.	14	14	14	14	14
4.	14	14	14	14	14
5.	14	14	14	14	14
6.	14	14	14	14	14
7.	14	14	14	14	14
8.	14	14	14	14	14
9.	14	14	14	14	14
10.	14	14	14	14	14
11.	6	4	5	3	3
12.	5	8	8	8	8
	151	152	153	151	151

Forrás: Wall, Matthew Electoral system change in Europe since 1945: Croatia.

http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_125/FILE/Croatia_summary.pdf

Az országot tehát 1999-ben 10 választókerületre osztották, s ezt egészítették ki két külön választókerülettel, az egyiket a diaszpóra, a másikat a kisebbség számára. Ez a rendszer azóta is változatlan. A választójogi törvény 39. §-a alapján az első tíz választókörzet kialakításakor a fő szempont az volt, hogy a választópolgárok száma ne haladja meg az átlagos szám +/- 5%-át. A kisebbségek választókerületét kivéve – ahol egyéni jelöltekre szavaztak – mindenütt zárt pártlistákra történt a voksolás (76. §).

A választójogi törvény 2003. évi módosítása csupán a kisebbségi mandátumok számát illetően hozott változást, melyet ötről nyolcra növeltek (15–16. §). Ha végigtekintjük az 1992 óta végrehajtott módosításokat, látható, hogy a legnagyobb és legtöbb átalakítás a szerb kisebbség mandátumainak számában történt, melyet tekintettel a szerbek arányának a háború következtében való negatív irányú változásaira, először tizenháromról háromra, majd 1999-ben egyre csökkentettek le. 2003-ban ezt ismét háromra emelték, s a szerb kisebbség alanyi jogon mind a mai napig három parlamenti férőhellyel bír. A többi, kisebb létszámú, de a népességen belül legalább 1,5%-os számarányt elérő nemzetiség – közöttük a magyarok – pedig 2003 óta összesen öt képviselőt választhat. Az öt férőhely megoszlásáról is pontosan rendelkezett a választójogi törvény (16. §), így változatlanul a magyar és az olasz kisebbség alanyi jogon egy-egy mandátumot kapott, a cseh és szlovák nemzeti kisebbséget egy hely illeti meg a horvát törvényhozásban. Az osztrák, bolgár, német, lengyel, roma, román, ruszin, orosz, török, ukrán, oláh és zsidó kisebbségek közösen választanak egy képviselőt, továbbá az albán, bosnyák, montenegrói, macedón és a szlovén kisebbség is közösen osztozik egy képviselői helyen.³⁷ A kisebbségi képviselők megválasztásánál egyfordulós, többségi választási rendszer van érvényben, mely szerint az a jelölt szerzi meg a mandátumot, aki a legtöbb szavazatot kapta; s ha szavazategyenlőség állna fel, akkor meg kell ismételni a választást.³⁸

2010-ben a választójogi törvény kiegészítése is a kisebbségekkel volt kapcsolatos. Kimondásra került, hogy minden kisebbség, amelynek száma meghaladja a horvát lakosság 1,5%-át jogosulttá válik három mandátum megszerzésére. A törvény külön foglalkozott az ezen kritériumot egyedül teljesítő szerb kisebbséggel, a számukra biztosított három képviselő a választókerületekben pártlistán való megmérettetéssel került be a parlamentbe (5. §). Azon etnikai kisebbségek, amelyek kevesebben vannak, mint a népesség 1,5%, együttesen rendelkeztek öt mandátummal, és külön országos választási körzetben került sor megválasztásukra (6. §).³⁹

A 2011. évi választások előtt a választási törvény módosítása ismét a kisebbségekkel volt kapcsolatos. Megszüntették a szerbek külön jogállását és a nyolc nemzeti kisebbség egyformán, és együttesen a kisebbségek számára létrehozott 12. választókerületben került megválasztásra (16. §). A legtöbb szavazatot megszerzett jelölt kapta a mandátumot. Szavazategyenlőség esetén második fordulón döntöttek a mandátumok sorsáról (46. §).⁴⁰

A választójogi törvény legutolsó kiegészítésére 2015 februárjában került sor, melynek kapcsán bevezetésre került a preferenciális szavazási rendszer, és meghatározták a külföldi és a pártok által kijelölt megfigyelők tevékenységének kereteit. A többi változtatást, így a gender kvóta bevezetését, az elítéltek megmérettetésének tilalmát és a pártok regisztrálásához szükséges 1500 aláírás megszerzésének szükségességét azonban a választások előestéjén, 2015. szeptember 24-én az Alkotmánybizottság alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette.⁴¹ Szeptember 25-én a parlament újabb kiegészítése lehetővé tette a nem állandó lakosok néhány csoportjában a passzív választójog kiterjesztését.

JEGYZETEK

1. A demokratikus átalakulásról részletesen lásd Lőrinczné Bencze Edit (2015) Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig. Budapest, Aposztróf Kiadó, 412 pp. 40–96.
2. A Jugoszlávia felbomlása előtti időszak jellemzőiről lásd Gulyás László (2005) Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Budapest. Hazai Tér- és Társadalmi Fejlesztő Rt.
3. Fritz Tamás 2015. december 14-én „A 25 éve szabadon” c. konferencián elhangzott előadása alapján
4. Vizi László Tamás (2014) A trianoni trauma kezelésének 21. századi magyar modellje: a határon átívelő nemzeti önépítés programja. In: Társadalmi válságok, konfliktusok a jól-lét kontextusában. Szerk.: Hervainé dr. Szabó Gyöngyvér–Folmeg Márta. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2014. pp. 181–201.
5. Gulyás László (2008) Horvátország történeti struktúraváltozásai kezdetektől napjainkig. *Mediterrán Világ* 4/7. pp. 163–197. Továbbá Gulyás László (2013): Dél-Pannonia regionális története, s helye a horvát és a szlovén történeti struktúra változásokban. In: Hajdú Zoltán–Nagy Imre szerk. (2013): Dél-Pannónia. A Kárpát-medence régiói 13. MTA RKK. Dialóg-Campus. Pécs pp. 124–153.
6. Čular, Goran–Zakošek, Nenad (2004): Croatia. In: Berglund, Sten. et al. (eds.) *The Handbook of Political Change in Europe*. Edward Elgar, Cheltenham. pp. 451–492.
7. A Horvát Demokratikus Közösség 1989 júniusában Franjo Tuđman vezetésével jött létre – bár programja már 1989. február 27-én megjelent, de az alapító ülésre csak júniusban került sor – mely gyűjtőpárt lévén magába tömörítette a baloldali nemzeti liberálisokat, a jobboldaliakat és a Tuđman vezette „technokratákat”.
8. Zakošek, Nenad (1997): *Political Parties and the Party System in Croatia*. In: Ivan Šiber (ed.) *The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia. Analyses, Documents and Data*. Sigma, Berlin, 34–49.; Šiber, Ivan (1997): *The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia*. Sigma, Berlin.
9. Kasapović, Mirjana (2000): *Electoral Politics in Croatia 1990 – 2000*. *Politička misao*, Vol. XXXVII, (2000), No. 5, pp. 3–20.
10. *Državno Izborna Povjerenstvo Republike Hrvatske (1990): Rezultati Izbora zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora*
11. Ördögh Tibor (2012) Szerbia és Horvátország politikai rendszerének összehasonlítása. *Grotius E-könyvtár*, 2012. 56. sz.
12. Ördögh Tibor (2013): Politikai törésvonalak és pártrendszerek Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában. In: Strausz Péter, Zachar Péter Krisztián (szerk.): *Történelem és politika régen és ma*. *Modern Minerva Alapítvány. Modern Minerva Könyvek* 6. Budapest: Heraldika Kiadó. pp. 204–229.

13. A megjelenés időpontja miatt karácsonyi alkotmánynak nevezik.
14. Ustav Republike Hrvatske (1990): Narodne Novine 56/90 No. član 73
15. Az egyetlen kivétel Bosznia-Hercegovina, ahol 1995-ig, vagyis a háború végéig nem létezett független választási rendszer.
16. Kasapović, Mirjana (2000): Electoral Politics in Croatia 1990–2000. *Politička misao*, Vol. XXXVII, (2000), No. 5, pp. 3–20.
17. Državno Izborni Povjerenstvo Republike Hrvatske (1990) http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1990/1990_1_1_Sabor_Rezultati_Drustveno_politicko_vijece.pdf;
<http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/173A719E86F172E2C12574480031B71E?open&1>;
http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1990/1990_1_5_Sabor_Rezultati_Vijece_udruzenog_rada.pdf;
http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1990/1990_1_6_Sabor_Rezultati_Vijece_udruzenog_rada_dopunski_izvjestaj.pdf
18. Kasapović, Mirjana (1997): Parliamentary Elections in Croatia: Electoral Models and their Effects. In: Ivan Šiber (ed.) *The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia*. Sigma, Berlin. 50–79.
19. Zakošek, Nenad (1994): The Croatian Parliament During the Period of Democratic Transition: Constitutional and Policy Aspects. In: Ágh, Ágh (szerk.) *The Emergence of East Central European Parliaments: The First Steps*. Hungarian Centre of Democracy Studies, Budapest.
20. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Narodne Novine 022/1992; <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1992/0489.htm>
21. Az egyéni választókerületi és a listás, arányos választások kombinációján alapuló vegyes választási rendszer vonzó alternatívát jelentett az új demokratikus vagy demokratizálódó államok – köztük Horvátország – számára.
22. A D'Hondte módszert – a legnagyobb átlag módszereként említett választási eljárást – Victor d'Hondte, flamand alkotmányjogász professzor és tanár, dolgozta ki az 1870-es években. Ez a módszer a pártlistás választási rendszerben a politikai pártokra leadott szavazatok alapján a parlamenti helyek számának meghatározására szolgál. A parlamenti mandátumokat a kapott szavazatok arányában osztják szét, mégpedig úgy, hogy a pártokra eladott szavazatokat először egygyel, majd kettővel, hárommal stb. elosztják mindaddig, amíg a rendelkezésre álló helyeket be nem töltik.
23. Dezső Márta (2003): A választási rendszer. In: Kukorelli István (szerk.) *Alkotmánytan I*. Osiris Kiadó, Budapest. p. 179.
24. Ustav Republike Hrvatske (1990): Narodne Novine No. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 113/01.
25. Jovic, Dejan (1996): Party System Developments from a Parliamentary Perspective in Croatia. In: Ágh Attila–Ilonszki Gabriella (ed) *Parliaments and Organized Interests: The Second Steps*. Hungarian Centre for Democracy Studies, Budapest, 395–413.
26. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Narodne Novine 068/1995; <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1995/1193.htm>
27. A választási törvény először 124 főben határozta meg a parlament tagjainak létszámát, majd ezt követően a nemzeti kisebbség megfelelő képviselőinek biztosítása érdekében még hárommal bővítette a parlament tagjainak számát, így lett végül a tagok létszáma 127.
28. J. Cohen, Lenard (1997): *Embattled democracy: postcommunist Croatia in transition*. In: Dawisha, Karen–Parrott, Bruce (ed.) *Politics, power, and the struggle for democracy in South–East Europe*. Cambridge.
29. Az egyéni választókerületben induló jelöltek kétféleképpen kerülhetnek fel a listákra: egyrészt ha egy politikai párt vagy koalíció jelöltjeként indult, másrészt pedig ha független jelöltként (ha a 400 aláírást tartalmazó petíciót benyújtotta indulása előtt).
30. Kardos József–Simándi Irén (2002): *Európai politika rendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest.
31. Izborni model 1992. <http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/D5D49970540882A2C12574480031D759?open&1>
32. A probléma gyökere, hogy nem csak a horvát állampolgársággal rendelkező nyugati emigránsok dönthettek e mandátumok sorsáról, hanem a szomszédos Bosznia-Hercegovina horvát állampolgárságú lakosai is.

33. Szilágyi Imre (2000): A kormánypártok és az ellenzék viszonya Horvátországban és Szlovéniában 1989–1999 között. In: Bárdi Nándor (szerk.) *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest. pp. 83–93.
34. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. *Narodne Novine* 116/1999; <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1854.htm>
35. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor 116/1999; <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1854.htm>
36. Berglund, Sten–Ekman, Joakim–H. Aarebrot, Frank (2004): *The Handbook of political change in Eastern Europe*. Elgar, Cheltenham;
37. Izborni model 1990, 1992, 1995, 1999
38. Proglasavam Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor, koji je donio Hrvatski sabor na sjednici 2. travnja 2003. <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/0679.htm>
39. Amendments to the Croatian Parliamentary Elections Act Zagreb, 17 December 2010. <http://www.sabor.hr/act-on-election-of-representatives-to-the-croatian>
40. Act on the Election of Representatives to the Croatian Parliament. Zagreb, 11 October 2011. *Narodne Novine* 120/2011. <http://www.sabor.hr/act-on-election-of-representatives-to-the-croatian>
41. Act on Amendments to the Act on the Election of Representatives to the Croatian Parliament. Zagreb, 17 February 2015. *Narodne Novine* 19/15.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Törvények

- Act on Amendments to the Act on the Election of Representatives to the Croatian Parliament. Zagreb, 17 February 2015. *Narodne Novine* 19/15.
- Act on the Election of Representatives to the Croatian Parliament. Zagreb, 11 October 2011. *Narodne Novine* 120/2011. <http://www.sabor.hr/act-on-election-of-representatives-to-the-croatian>
- Amendments to the Croatian Parliamentary Elections Act Zagreb, 17 December 2010. <http://www.sabor.hr/act-on-election-of-representatives-to-the-croatian>
- Berglund, Sten–Ekman, Joakim–H. Aarebrot, Frank (2004): *The Handbook of political change in Eastern Europe*. Elgar, Cheltenham

Feldolgozások

- Čular, Goran–Zakošek, Nenad (2004): Croatia. In: Berglund, Sten. et al. (eds.) *The Handbook of Political Change in Europe*. Edward Elgar, Cheltenham: 451–492.
- Dezső Márta (2003): A választási rendszer. In: Kukorelli István (szerk.) *Alkotmánytan I*. Osiris Kiadó, Budapest. 179.
- Državno Izorno Povjerenstvo Republike Hrvatske (1990): Rezultati Izbora zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora; http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1990/1990_1_1_Sabor_Rezultati_Drustveno_politicko_vijece.pdf; <http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/173A719E86F172E2C12574480031B71E?open&1>; http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1990/1990_1_5_Sabor_Rezultati_Vijece_udruzenog_rada.pdf; http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1990/1990_1_6_Sabor_Rezultati_Vijece_udruzenog_rada_dopunski_izvjestaj.pdf
- J. Cohen, Lenard (1997): Embattled democracy: postcommunist Croatia in transition. In: Dawisha. Jovic, Dejan (1996): *Party System Developments from a Parliamentary Perspective in Croatia*. In: Ágh Attila–Ilonszki Gabriella (ed) *Parliaments and Organized Interests: The Second Steps*. Hungarian Centre for Democracy Studies, Budapest, pp. 395–413.
- Gulyás László (2005) *Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig*. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Gulyás László (2008) *Horvátország történeti struktúráváltozásai kezdetektől napjainkig*. *Mediterrán Világ* 4/7. pp. 163–197.

- Gulyás László (2013): Dél-Pannónia regionális története, s helye a horvát és a szlovén történeti struktúra változásokban. In: Hajdú Zoltán–Nagy Imre szerk. (2013): Dél-Pannónia. A Kárpát-medence régiói 13. MTA RKK. Dialóg-Campus. Pécs pp. 124–153.
- Karen–Parrott, Bruce (ed.) Politics, power, and the struggle for democracy in South–East Europe. Cambridge.
- Kardos József–Simándi Irén (2002): Európai politika rendszerek. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 293–302.
- Kasapović, Mirjana (2000): Electoral Politics in Croatia 1990–2000. Politička misao, Vol. XXXVII, (2000), No. 5, pp. 3–20.
- Kasapović, Mirjana (1997): Parliamentary Elections in Croatia: Electoral Models and their Effects. In: Ivan Šiber (ed.) The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia. Sigma, Berlin. pp. 50–79.
- Lőrinczné Bence Edit (2015) Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig. Budapest, Aposztróf Kiadó.
- Ördögh Tibor (2012) Szerbia és Horvátország politikai rendszerének összehasonlítása. Grotius E-könyvtár, 2012. 56. sz.
- Ördögh Tibor (2013): Politikai törésvonalak és pártrendszerek Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában. In: Strausz Péter, Zachar Péter Krisztián (szerk.): Történelem és politika régen és ma. Modern Minerva Alapítvány. Modern Minerva Könyvek 6. Budapest: Heraldika Kiadó. pp. 204–229.
- Szilágyi Imre (2000): A kormánypártok és az ellenzék viszonya Horvátországban és Szlovéniában 1989–1999 között. In: Bárdi Nándor (szerk.) Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Teleki László Alapítvány, Budapest, 83–93.
- Ustav Republike Hrvatske (1990): Narodne Novine No. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 113/01.
- Vizi László Tamás (2014) A trianoni trauma kezelésének 21. századi magyar modellje: a határon átívelő nemzeti önépítés programja. In: Társadalmi válságok, konfliktusok a jól-lét kontextusában. Szerk.: Hervainé dr. Szabó Gyöngyvér–Folmeg Márta. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2014. 181–201.
- Wall, Matthew Electoral system change in Europe since 1945: Croatia. http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_125/FILE/Croatia_summary.pdf
- Zakošek, Nenad (1994): The Croatian Parliament During the Period of Democratic Transition: Constitutional and Policy Aspects. In: Ágh Attila (szerk.) The Emergence of East Central European Parliaments: The First Steps. Hungarian Centre of Democracy Studies, Budapest.

Internetes források

- Proglasavam Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor, koji je donio Hrvatski sabor na sjednici 2. travnja 2003.
<http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/0679.htm>
- Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Narodne Novine 022/1992;
<http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1992/0489.htm>
- Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Narodne Novine 116/1999;
<http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1854.htm>
- Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Narodne Novine 068/1995;
<http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1995/1193.htm>